

P.J. van Koppen (1995) Opsporing en bewijs van
drugshandel en seksueel misbruik. *Iust*, 26, 141-148

OPSPORING EN BEWIJS VAN DRUGSHANDEL EN SEKSUEEL MISBRUIK

* Dr. P.J. van Koppen

Het moet een geruststellende gedachte zijn voor het Nederlandse gajes dat bij de meeste misdrijven het bewijs nooit rond komt. Op het ogenblik wordt slechts zo'n 20 procent van de misdrijven in Nederland door de politie opgelost. Als echter eenmaal een strafzaak aan de rechter wordt voorgelegd, zijn er meestal geen bewijsproblemen meer. Een redelijke schatting is dat in 88 procent van de strafzaken voor de meervoudige kamer de verdachte heeft bekend dan wel het bewijs klip en klaar is.²

De hoeveelheid bewijs die er over een misdrijf of tegen een verdachte is hangt sterk samen met de inspanningen die de politie pleegt. Het oplossingspercentage van alle misdrijven moge een schrale 20 zijn, voor ernstige misdrijven is dat aanzienlijk hoger. Van de gewapende overvallen, waarop de politie nogal wat mankracht zet, wordt ongeveer 38 procent opgelost en bij moord en doodslag, die vaak door een Recherche Bijstandsteam worden onderzocht, stijgt dat percentage zelfs naar rond de 80.³ Die cijfers wekken de indruk dat als de politie maar haar best doet, misdrijven wel opgelost worden en de boeven veroordeeld.

De laatste jaren is er nogal wat druk op de politie om meer haar best te doen. Die druk concentreert zich vooral op twee soorten zaken: de georganiseerde misdaad en seksueel misbruik. Dat is lastig, omdat het hier juist gaat om zaken waarin de algemene regel die ik hierboven formuleerde niet opgaat. Simpelweg z'n best doen geeft bij dat soort zaken niet de oplossing waar politiek en maatschappij de politie om vragen. Laat ik met seksueel misbruik beginnen.

---

² Zie H.F.M. Crombag, P.J. van Koppen & W.A. Wagenaar (1994) *Dubieuze Zaken: De Psychologie van Strafrechtelijk Bewijs*. Amsterdam: Contact (2e druk), p. 106 e.v.

³ De eerlijkheid gebiedt te zeggen dat dit hoge percentage niet geheel terecht is op de inspanningen van de politie omdat in een redelijk aantal moordzaken de dader naast het lijk wordt gevonden of het, zeker in intra-familiale moorden, direct evident is wie de dader is.

Seksueel misbruik

Ik word altijd bijzonder somber van seksueel-misbruik zaken. Als je de dossiers over die zaken leest, is strafrechtelijk aan de orde of de verdachte het kind seksueel heeft misbruikt. In die zaken die ik zie als getuige-deskundige staat dat niet bij voorbaat vast (anders zou ik niet ingeschakeld zijn). Maar los van de vraag of seksueel misbruik in zo'n zaak heeft plaatsgevonden, blijkt uit het dossier vrijwel altijd dat het betreffende kind een allesbehalve zonnige jeugd heeft. Veel van de betrokken kinderen wordt van alles verschrikkelijks aangedaan -- psychisch misbruik, mishandeling, kind zijn van ouders met een zeer slechts huwelijk. En wat doen wij: wij concentreren ons op een klein onderdeel van al deze ellende, het seksuele misbruik.

Maar om het wat vrolijker te houden wou ik wat vertellen over zwarte Piet en mijn zoon Max. Een jaar of drie geleden zat hij in Groep 2⁴ en was het de spannende tijd vlak voor 5 december. Zijn toenmalige juf heeft de gewoonte om eind november op een ochtend voordat de kinderen er zijn alle stoelen en tafels door elkaar te gooien. Rommel-Piet is dan geweest, is de mare. 's-Avonds aan tafel vertelde Max daar enthousiast over. Ik heb hem toen een open vrijwel niet suggestieve vraag gesteld: "Heb je Rommel-Piet ook gezien?" Daarop kreeg ik van hem een levendige beschrijving van Rommel-Piet die op het dak stond. Hij had een gele broek, een paarse muts. Max beschreef zelfs zijn schoenen; iets wat je in het geheel niet kan zien als iemand op het dak staat.

Ik vertel dit verhaal alleen maar om te laten zien dat het horen van kinderen niet een eenvoudige zaak is. Dat is het niet omdat de politie over het algemeen niet goed zijn werk zou doen. Daarin is de laatste jaren namelijk een aanzienlijke verbetering opgetreden. Er is een speciale cursus bij de Rechercheschool voor het horen van minderjarigen en de verhoren vinden plaats in speciale verhoorsludio's waarin de verhoren adequaat op video opgenomen worden. Uitzonderingen daargelaten, worden seksueel misbruik-zaken niet meer verstierd door de politie.

De bewijsproblemen ontstaan in de meeste zaken veel eerder. In de typische zaak ontdekt een ouder het seksueel misbruik (of meent dat te ontdekken) enige tijd voordat men naar de politie stapt. Vaak gaat de ontdekking niet in één keer, maar doorloopt de ontdekker een proces dat begint met het gevoel dat er wat aan de hand is (een losse opmerking van het kind, bedplassen dat plotseling begint, vreemd gedrag) en eindigt met

---

⁴ Voor de ouderen onder ons: dat is de kleuterschool.

de vaste en vaak onwrikbare overtuiging dat het kind seksueel is misbruikt. In die periode kan het gedrag van ouderen een dermate grote invloed hebben gehad op het kind dat de kwaliteit van het politieverhoor er inmiddels weinig meer toe doet.

Er zijn natuurlijk uitzonderingen. Soms is er medisch bewijs. Vaak vindt men echter het medische onderzoek voor het kind te belastend en wordt dat achterwege gelaten. En zelfs als er medisch bewijs is, bewijst dat alleen maar dat het kind seksueel is misbruikt, maar nog niet wie dat dan gedaan heeft.

Het bewijs in dit soort zaken is dus in grote mate afhankelijk van het vermeende slachtoffer. Officiëren en rechters, die de problemen rond de verklaring van het slachtoffer ook wel zien,⁵ zoeken vaak hun toevlucht tot steunbewijs dat afkomstig is van anderen. Een enkel geval daargelaten, is dergelijk steunbewijs weinig waard. Ouders of onderwijzers kunnen verklaren over probleemgedrag van het kind, maar wij weten dat probleemgedrag een indicatie is van van alles en nog wat, niet speciaal van seksueel misbruik. Een orthopedagoog of een kinderpsycholoog kan verklaren over het waarheidsgehalte van de verklaring van het slachtoffer, maar wij weten dat dat oordeel niet beter is dan het oordeel van een leek. Er zijn daarom in het verleden twee serieuze pogingen ondernomen om methoden te vinden die naast de verklaring van het kind zinvol bewijs zouden kunnen opleveren. De ene poging richt zich op het gedrag, de ander op een nadere analyse van de verklaring van het kind. Met behulp van een Anatomisch Correcte Poppen-test wordt geprobeerd het gedrag van kinderen zodanig te meten dat uitsluitel kan worden verkregen of het seksueel is misbruikt. De inzet van die poppen was gebaseerd op de verwachting dat kinderen die seksueel zijn misbruikt met de poppen seksuele spelletjes zouden doen. Het grootste probleem was echter dat veel kinderen die niet misbruikt zijn om allerlei redenen hetzelfde soort spelletjes speelden.⁶ Door een uitspraak van de Hoge Raad is deze test voor forensisch bewijs niet bruikbaar meer.⁷

⁵ Hier past een positieve noot. Kinderen zijn in principe geen slechtere geluigen dan volwassenen. Uit zichzelf vertellen kinderen tot een jaar of twaalf weliswaar minder dan volwassen geluigen, maar van wat zij vertellen is over het algemeen een even groot percentage juist. Kinderen zijn echter aanzienlijk gevoeliger dan volwassenen voor de manier waarop zij worden ondervraagd en vooral voor een suggestieve ondervraging.

⁶ Dit is slechts het belangrijkste probleem. Er is een veel groter aantal dat recent weer eens op een rij is gezet: G.P. Koocher, G.S. Goodman, C.S. White, W.N. Friedrich, A.B. Sivan & C.R. Reynolds (1995) *Psychological science and the use of anatomically detailed dolls in child sexual-abuse assessments*. 118 *Psychological Bulletin* 199-222.

⁷ Zie HR 28 februari 1989, NJ 1989, 748. Overigens worden de poppen, die legendarisch meestal anatomisch gedetailleerde poppen worden genoemd omdat ze nauwelijks correct zijn, nog wel gebruikt bij het verhoren van kinderen. Dat gebruik is dubieus omdat er aanwijzingen zijn dat de poppen juist seksueel gedrag bij de kinderen oproepen.

Dezelfde weg is nog niet afgelegd door de tweede methode tot het vergaren van onafhankelijk bewijs, namelijk de zogenaamde Statement Validity Analysis, ook wel Criteria Based Content Analysis genoemd. Deze methode is gebaseerd op de assumptie dat een verklaring die is gebaseerd op de werkelijkheid onderscheiden kan worden van een verklaring die is gebaseerd op fantasie of leugen als maar een gedegen analyse wordt uitgevoerd. Daartoe gebruikt men 19 criteria waarop de verklaring wordt beoordeeld. Elk van de 19 criteria en de methode als geheel missen echter fatsoenlijke empirische steun.⁸ Misschien biedt deze of een dergelijke methode in de toekomst enige soelaas, maar voorlopig staan wij ook op dit punt met lege handen. Politie en justitie mogen zich, gezien bovenstaande, gelukkig prijzen dat de meeste verdachten min of meer spontaan bekennen, zodat uiteindelijk in meer zaken dan men zou verwachten het bewijs toch rond komt.

Met de beste bedoelingen gebeurt er met bekende verdachten overigens iets merkwaardigs: zij hebben een aanzienlijk grotere kans niet vervolgd te worden dan de ontkenners. Zolang het seksuele misbruik niet van de ergste soort is en zolang men enige kans op verbetering vermoedt, komt de bekennende eerder in het hulpverleningscircuit terecht dan in een strafzaak. Daarvoor zijn goede redenen: een strafproces is ook voor het slachtoffer belastend en in incest-zaken is vaak nog veel te repareren aan de verhoudingen in het gezin. Ontkenners daarentegen hebben een veel grotere kans wél in een strafzaak terecht te komen. Hulpverlening heeft voor hen geen zin (ze ontkennen immers). Aangenomen kan worden dat degenen die onschuldig zijn zich in de laatste categorie bevinden. De goede bedoelingen van politie en openbaar ministerie creëren op deze manier een extra probleem voor de rechter: hij wordt geconfronteerd met een selectie van verdachten waarvan aangenomen kan worden dat onder hen zich relatief veel onschuldigen bevinden. Als daarbij gevoegd worden alle problemen met het bewijs in seksueel misbruik-zaken, heeft de rechter een vooralsnog onoplosbaar dilemma: maakt hij kinderen vogelvrij door de normale regels van bewijs toe te passen (en dus veel vrij te spreken), of neemt hij met minder bewijs genoegen en accepteert dat daarmee relatief veel onschuldigen worden veroordeeld. En de maatschappelijke druk op de politie zorgt ervoor dat de rechter in een toenemend aantal zaken met dit dilemma wordt geconfronteerd.

⁸ Zie H.F.M. Crombag, P.J. van Koppen & W.A. Wagenaar (1994) *Dubieuze Zaken: De Psychologie van Strafrechtelijk Bewijs*. Amsterdam: Contact (2e herziene druk) en D.A. Anson, S.L. Golding & K.J. Gully (1993) Child sexual abuse allegations: Reliability of Criteria-Based Content Analysis. 17 *Law and Human Behavior* 331-341.

De georganiseerde drugshandel

Onderzoek naar georganiseerde misdaad -- wat in Nederland voorlopig vrijwel hetzelfde betekent als onderzoek naar de drugshandel -- is relatief nieuw voor de politie. Nog geen twintig jaar geleden viel vrijwel al het politiewerk in de categorie Bromsnor. Slechts een klein deel van de zaken was moeilijker, soms aanzienlijk moeilijker. Maar laten wij eerst eens kijken hoe in gewone zaken de dader gevonden wordt. Steer⁹ vond in Engeland dat in 82 procent van de misdrijven de politie door een melding uit het publiek te weten komt dat er een misdrijf is gepleegd. Maar dan is de politie er nog niet: de boef moet nog gevonden worden. Steer meldt ook¹⁰ dat in slechts 41 procent van de zaken de politie door eigen inspanningen de dader te pakken krijgt. Andere onderzoekers vinden vergelijkbare percentages. *(zie tabel andere pagina)*

In nog niet gepubliceerd onderzoek van Bob Jansen en mij naar overvallen vinden wij het beeld dat in Tabel 1 is weergegeven. In 78 procent van de gevallen droegen de inspanningen van de politie bij aan het vinden van de overvaller. Dat wij een hoger percentage vinden dan Steer en anderen zou verklaard kunnen worden door de al gesignaleerde bijzondere inspanning die de politie zich getroost in dit soort zaken. In de overige zaken werd de dader door aanwijzingen uit het publiek aangedragen of maakt de dader zichzelf door dom, uitzinnig of schuldbewust gedrag aan de politie bekend.

Interessanter wordt het als de categorieën politiewerk meer in detail worden bekeken. Dan blijkt dat in slechts 17 procent van de gevallen de dader door recherchewerk en zonder hulp van het publiek wordt gevonden. Dat cijfer is relevant voor politie-onderzoek naar drugshandel. Want dat is het soort zaken waarin de politie het vrijwel zonder enige medewerking van het publiek moet klaren. Zij moet zelf de informanten zoeken, zelf de boeven in de gaten houden en met veel inzet (van zichzelf en van middelen) tot bewijsvorming komen. En dat alles vrijwel zonder dat zij gebruik kan maken van de belangrijkste informatiebron van de politie: het publiek. Dat is een zware strijd.

---

¹¹ Op. p. 97, tabel 4.2.

⁹ D. Steer (1980) *Uncovering Crime: The Police Role*. London: Her Majesty's Stationary Office (Research Study no. 7 for the Royal Commission on Criminal Procedure).

Tabel 1: Hoe daders van overvallen gevonden worden.

<i>Wijze waarop overvaller werd gevonden</i>	<i>Aantal</i>	<i>Percentage</i>
Heterdaad op of bij plaats delict	95	18
Herkend door camera in object	3	1
Dader heeft zichzelf aangegeven	13	2
Eigen gedrag (bijv. smijten met geld)	6	1
<i>Totaal door publiek</i>	<i>117</i>	<i>22</i>
Kijken foto's door geluige	9	2
Erbij gelapt door mededader	176	33
Auto stond op naam overvaller	16	3
Op aanwijzingen geluigen	2	0
Compositiefoto of signalement herkend	6	1
Geluige kent dader	37	7
Geluige komt dader bij toeval tegen	8	2
Associatie met andere daders	22	4
Opsporing Verzocht	6	1
<i>Totaal door publiek en politie samen</i>	<i>282</i>	<i>53</i>
Tijdens vlucht, na achtervolging politie	26	5
CID-informatie	45	8
Bij loeval voor iets anders aangehouden	27	5
Vingerafdrukken	11	2
Andere sporen	7	1
Afluisteren andere verdachte	4	1
Heterdaad, door informatie vooraf	9	2
<i>Totaal door politie</i>	<i>129</i>	<i>25</i>
Totaal	528	100

Dat weet de politie ook wel. En toch werd gedurende de laatste kabinetten zware druk op de politie uitgeoefend juist dit soort moeilijke zaken aan te pakken. Het is dan onvermijdelijk dat de politie, om toch succesvol te zijn, nieuwe wegen inslaat. Hoe succesvol zijn nu die nieuwe wegen?

Eén tipje van de sluier kon ik in de Verenigde Staten oplichten, namelijk over afluisteren, een methode die overigens al niet zo nieuw meer is. In de Verenigde Staten wordt publiek verslag gedaan van de resultaten van afluisteren in strafzaken. De politie mag daar niet alleen de telefoon afluisteren, maar ook verborgen microfoons plaatsen en computerverkeer onders-

cheppen. Voor richtmicrofoons en apparatuur die under-cover agenten op zich dragen is geen toestemming nodig, zodat daarvan ook geen gegevens bekend zijn. Om een lang verhaal kort te maken:¹¹ mijn analyse laat zien dat in slechts 24 procent van de zaken waarin tot tappen is overgegaan het af luisteren bijgedragen heeft aan het succes bij de opsporing en in slechts 5,5 procent van de zaken aan de bewijsvoering ter terechtzitting. Tegenover die veroordelingen stond een enorme inspanning: voor elke veroordeling op basis van belastende gesprekken over de tap is dan gemiddeld US\$ 814.380 uitgegeven en zijn 24.695 gesprekken afgeluisterd met 1703 verschillende gesprekspartners.

Over de effectiviteit van andere nieuwe opsporingsmethoden weten wij eigenlijk niets. Hoeveel veroordelingen leveren bijvoorbeeld 100 CID-informanten? Hoeveel handelaren komen na het doorleveren van bijvoorbeeld 10.000 kilo drugs achter de tralies? Hoeveel uur observatie-team kost één veroordeling? Gezien de lange duur van onderzoeken naar georganiseerde misdaad valt te vrezen dat de effectiviteit van deze opsporingsmethoden ook niet erg groot is.

Conclusie

Ik heb hierboven geschetst hoe politie en justitie door de maatschappelijk druk om een nieuw soort zaken op te pakken zich moeilijkheden op de hals hebben gehaald. Bij seksueel misbruik zaken zijn die van een geheel andere orde dan bij de georganiseerde criminaliteit. Toch hebben de problemen tot slot weer iets gemeenschappelijks. Terwijl ik dit schrijf, verhoort de parlementaire enquête-commissie Van Traa. Uit de wijze van verhoren zou afgeleid kunnen worden dat de vraag of de gehanteerde methoden legitiem zijn aanzienlijk belangrijker wordt gevonden dan de vraag of de methoden effectief zijn. Terwijl ik dit schrijf is in de Tweede Kamer ook de manier waarop seksueel misbruik-zaken gehanteerd moeten worden weer volop in discussie.¹² En ook in die discussie lijkt de legitimiteit van het overheidsoptreden een veel grotere plaats in te nemen dan de vraag hoe seksueel misbruik effectief bestreden moet worden.

---

¹¹ Dat lange verhaal is te vinden in P.J. van Koppen (1995) Amerikaans tappen: Het nut van af luisteren. 70 *Nederlands Juristenblad* 269-273.

¹² Zie bijvoorbeeld het recente rapport van de PvdA over seksuele misbruik. Commissie Overheid en Sexuele Integriteit Partij van de Arbeid (1995) Seksuele Integriteit en Rechtsbescherming. Dellf: Eburon.

De twee soorten zaken hebben nog iets gemeenschappelijks: in beide gevallen blijft, naar het zich laat aanzien, het strafrecht het belangrijkste wapen in de strijd. De recent verschenen drugsnota van het kabinet laat dat zien voor de georganiseerde misdaad; de wijziging van de verjaringstermijn voor seksueel misbruik zaken. Parlementariërs zijn er kennelijk niet vanaf te brengen om maatschappelijk ongewenst gedrag slechts wettelijk te verbieden en dan de illusie te koesteren dat het probleem grotendeels is opgelost. Voor zowel seksueel misbruik als de georganiseerde criminaliteit betekent de weg die nu weer wordt ingeslagen dat de politie voorlopig met ineffektieve methoden via de verkeerde weg maatschappelijke problemen moet blijven bestrijden.

Het probleem kan alleen opgelost worden door aan de ene kant veel te investeren in onderzoek naar opsporingsmethoden die effectief zijn. Aan de andere kant zouden de niet strafrechtelijke wegen beter verkend moeten worden. Bij drugshandel moet men zich dan niet richten op de handelaren, maar op beïnvloeding en regulering van de markt. Seksueel misbruik moet minder als een probleem apart gezien worden, maar als onderdeel van het veel ruimere probleem van fysieke en psychische mishandeling en verwaarlozing van kinderen. De combinatie van beide wegen levert, denk ik, een veel effectievere bestrijding van zowel seksueel misbruik als de georganiseerde criminaliteit.

* Peter van Koppen is psycholoog, hoofdonderzoek bij Nederlands Studiecentrum Criminaliteit en Rechtshandhaving (NSCR) te Leiden